

מבט על, גיליון 976, 27 בספטמבר 2017

השלכות תוצאותיהן של הבחירות לפרלמנט על מדיניות החוץ של גרמניה

יונתן רוזנר

תוצאות הבחירות הפרלמנטריות בגרמניה הן ניצחון מלווה באכזבה עבור הקנצלרית המכהנת, אנגלה מרקל. על אף שככל הנראה היא תכהן בתפקיד זה בפעם הרביעית ברציפות, גוש ה-CDU/CSU בראשותה איבד 20 אחוזים מכוחו בפרלמנט, ובנוסף יהיה עליה להקים קואליציה צרה בלי שותפתה הוותיקה, מפלגת ה-SPD, שהודיעה שפניה לאופוזיציה. תוצאות אלה, לצד התחזקות מפלגת הימין הקיצוני-פופוליסטי 'אלטרנטיבה לגרמניה' עשויות להיות בעלות משמעויות כבדות משקל על מדיניות החוץ של ממשלת מרקל הרביעית, בייחוד על יכולתה להתמודד עם אתגרי מדיניות החוץ העיקריים שבפני גרמניה בפרט והאיחוד האירופי בכלל בתקופה הנוכחית: ההגירה מהמזרח התיכון, היחסים הטראנס-אטלנטיים עם ארצות הברית, ותוקפנותה של רוסיה.

על אף בחירתה לכהונה רביעית ברציפות, קשה לומר שתוצאות הבחירות הפרלמנטריות האירו פנים לקנצלרית גרמניה אנגלה מרקל. מרקל התמודדה בבחירות האחרונות כשהיא עומדת בראש ממשלת אחדות רחבה שמחזיקה ב-70 אחוזים מהמושבים בפרלמנט, בעוד מנהיגת האופוזיציה, מפלגת השמאל DIE LINKE, מחזיקה ב-8.3 אחוזים בלבד. ואולם, למרות שזכתה במספר המושבים הגבוה ביותר בפרלמנט (33 אחוזים), סיעתה של מרקל הכוללת את 'המפלגה הנוצרית-דמוקרטית' ואת 'האיחוד הנוצרי-סוציאלי בבואריה' (CDU/CSU) איבדה 20 אחוזים מכוחה האלקטורלי. יתר על כן, המפלגה הסוציאל-דמוקרטית (SPD), שבשנים האחרונות הייתה שותפה בממשלת האחדות הרחבה, ככל הנראה לא תצטרף לממשלה הבאה בראשות מרקל, לאחר שמנהיגה, מרטין שולץ, הודיע שפניה לאופוזיציה. לאור אילוצים אלה, נראה שמרקל תעמוד בראש קואליציה צרה שתחזיק כ-52 אחוזים מהמושבים בפרלמנט, עם מפלגת הירוקים והמפלגה הליברלית (המחזיקות בתשעה אחוזים ו-10.7 אחוזים מהמושבים בהתאמה). באותה העת ניצבת מולה אופוזיציה רחבה יחסית, הכוללת את מפלגת ה-SPD משמאל, עם 20 אחוזים מהמושבים בפרלמנט, ומפלגת 'אלטרנטיבה לגרמניה' (AfD) הקיצונית-פופוליסטית מימין, שזכתה ב-12.6 אחוזים מהמושבים והפכה למפלגת הימין הקיצוני הראשונה שנכנסה לבונדסטאג מאז מלחמת העולם השנייה.

קואליציה מצומקת היא שינוי חריף לעומת היציבות הקואליציונית שמרקל נהנתה ממנה בשנים האחרונות והיא שאפשרה לה לגבש מדיניות חוץ במסגרתה פעלה לייצוב הכלכלה האירופית במהלך המשבר הכלכלי הגלובלי שהחל ב-2008, וכן להטיל על כתפי גרמניה את

חלק הארי של עול הפליטים שהגיעו לאירופה מהמזרח התיכון בשנים 2015-2016. צעדים אלה הציבו את גרמניה כנקודת המשען העיקרית של האיחוד האירופי ואת מרקל כמנהיגה הפוליטית הבכירה באיחוד והאחראית העיקרית לשימורו לנוכח האתגרים הרבים שהונחו לפתחו בשנים האחרונות.

השאלה המרכזית היא האם המנדט המצומצם שניתן למרקל כעת יביא לשינוי מדיניות החוץ הדומיננטית באיחוד ומחוצה לו, שהובילה ממשלתה בשנים האחרונות. אמנם, שגריר גרמניה בארצות הברית, פיטר וויטינג, הכריז לאחר הבחירות ש"תהיה המשכיות רבה בתפקידה של גרמניה באירופה ובעולם. הקנצלרית הצהירה שהיא מעוניינת להמשיך להוביל את מדיניותה הכלכלית המוצלחת... של סחר חופשי ושיש לה חזון ברור כיצד לערוך רפורמה באיחוד האירופי." אולם באותה העת, לא ברור האם הקואליציה של מרקל תאפשר לה לנהל מדיניות שתביא לאובדן קולות נוספים למפלגות הימין הקיצוני ה-AfD, אשר הוקמה על רקע חילוף כלכלת יוון ב-2013 מהמשבר שאליו נקלעה ומיתגה את עצמה כמתנגדת לאיחוד האירופי, ובהמשך זכתה בהתחזקות אלקטוראלית על רקע ההתנגדות חריפה להחלטתה של מרקל לפתוח את שערי גרמניה לגל המהגרים.

לחשש מהתחדשות גלי ההגירה עשויה להיות השפעה ישירה על מדיניות החוץ שתנהל גרמניה מול ממשלת ארדואן בטורקיה. ההסכם שחתמה מרקל עם טורקיה, שמצדה התחייבה להשאיר את המהגרים על אדמתה, השקיטה זמנית את ההתלהמות הלאומנית בקרב אנשי הימין הקיצוני בגרמניה. אולם, בחודשים האחרונים גברה המתחושות בין גרמניה לטורקיה על רקע מדיניות הדיכוי שנוקט ארדואן נגד מתנגדיו, לאחר ניסיון ההפיכה הכושל שאירע בקיץ 2016, וכן תוצאות משאל עם שנערך בטורקיה, שהרחיבו את סמכויותיו הנשיאותיות. במהלך מערכת הבחירות, מרקל הצהירה שהיא מעוניינת לסיים את השיחות על אודות כניסתה של טורקיה לאיחוד האירופי, ובתגובה קרא ארדואן לאוכלוסייה הטורקית בגרמניה, המונה כשלושה מיליון תושבים, להצביע כנגד מועמדי המפלגות הראשיות. הצבעה טורקית למפלגות שוליים או היעדר הצבעה טורקית אמורה להתפרש ככישלון נוסף לאינטגרציה של מוסלמים בגרמניה ולהגביר את התמיכה במפלגת הימין הקיצוני AfD. אפשר שחשש ממגמה זו תכוון את מרקל להמשיך בשיתוף הפעולה עם ארדואן בנושא הפליטים - למרות המתחושות ביניהם.

מנהיג נוסף, שככל הנראה לא הצטער על הכרסום בתמיכה במרקל בקרב אזרחי גרמניה, הוא נשיא ארצות הברית דונלד טראמפ. טראמפ, שהרבה לתקוף את מרקל בשורת נושאים ובראשם מדיניות ההגירה שלה, קרוב בעמדותיו למפלגות הימין הקיצוני-פופוליסטי באירופה יותר מאשר למרקל. ההתחזקות של AfD על חשבון ה-CDU השמרנית מצביע כי ערכים שלהם הטיפ טראמפ חלחלו גם לשורות המצביעים המסורתי של מרקל. ההצבעה ההמונית למפלגת ימין קיצוני עשויה לאותת למרקל ולקואליציה שלה שהציבור מאס באידיאולוגיה הליברלית, וכך להצר את מדיניותה בתחום זה ואולי אף לסכל את האפשרות שגרמניה תתגייס לעזרתן של מדינות נוספות בגוש האירו אם יקלעו למשבר כלכלי. באותה העת, ייתכן שסיום מסע הבחירות בגרמניה, שבמהלכו מרקל מתגה את עצמה כמנהיגת העולם הליברלי באמצעות ביקורת חריפה על מדיניותו של טראמפ בנושאי הסחר, זכויות האדם והפרישה מהסכם פריז, יביא להפשרת המתח בין גרמניה לארצות הברית.

נראה שנשיא רוסיה, ולדימיר פוטין, הוא שיצא נשכר מתוצאות הבחירות בגרמניה. למרות ניסיונה המתמשך של גרמניה לבנות שותפות אסטרטגית עם רוסיה, ולמרות התלות האנרגטית המשמעותית של גרמניה בייצוא הגז מרוסיה, מדיניות החוץ הרוסית אילצה את מקבלי ההחלטות בגרמניה להבין שגישת עלה הזית שלהם לא נענית באופן דומה. הקו התוקפני שהוביל הקרמלין בשנים האחרונות (סיפוח חצי-האי קרים, הפלת מטוס של 'מלזיה איירליינס' בשמי אוקראינה על ידי מורדים פרו-רוסים (2015) ומעורבות רוסיה בקונפליקט במזרח אוקראינה בכלל) גרמו לקנצלרית ושר החוץ זיגמאר גבריאל להודיע על סיום השותפות האסטרטגית עם רוסיה. בהמשך, גרמניה הובילה את המשא ומתן עם רוסיה ואוקראינה ("תהליך מינסק") ואת גיבוש הסנקציות כנגד רוסיה. אף על פי שגרמניה התנגדה לסנקציות שהטיל הקונגרס האמריקאי על רוסיה, ברלין עדיין נחשבת למכשול העיקרי עבור רוסיה בהרחבת השפעתה באירופה.

על רקע זה, אין זה מפתיע כי היו דיווחים בדבר פעולה רוסית ברשתות החברתיות בימים שקדמו לבחירות לפרלמנט במאמץ לקדם מסרי תמיכה ב-AfD. ההתערבות הרוסית במערכת הבחירות בגרמניה מתפרשת כהמשך ישיר למעורבותה הפעילה והגלויה של רוסיה לטובת מפלגות ימין קיצוני-פופוליסטי, שתומכות ברה-נציונליזציה של אירופה, כחלק מתפיסה אסטרטגית שלפיה החלשת האיחוד האירופי תגדיל את מרחב ההשפעה הרוסי. במיוחד לאחר בחירת דונלד טראמפ לנשיאות ארצות הברית, אנגלה מרקל היא בין המנהיגים היחידים במערב המחויבים לשמור על יציבות האיחוד האירופי, והחלשת מעמדה הפנימי של מרקל משמעותה פגיעה מסוימת ביכולתה לפעול לשימור האיחוד, כפי שעשתה בעבר.

אשר להשלכות בחירתה המחודשת של מרקל לקנצלרית על מערכת היחסים המיוחדת בין ישראל לגרמניה, ניתן להעריך כי מרקל, שהביעה בעבר מחויבות בלתי מסויגת לביטחון ישראל, צפויה לשמור על מערכת יחסים הדוקה בין המדינות ולהיאבק נגד האנטישמיות המתגברת בגרמניה בשנים האחרונות. זאת, למרות המהמורות הפוליטיות שהעיבו על היחסים בין גרמניה לישראל בשנה האחרונה. בהקשר זה, יש לציין את הקפאתה של עסקת הצוללות עם ישראל על ידי ממשלת גרמניה, הגם שאינה נובעת משינוי ביחסים בין המדינות, אלא מכוונה למצות הליכים משפטיים המתקיימים במקביל בישראל ובגרמניה לגבי תקינותו של הליך קבלת ההחלטות והסיכומים בסוגיה זו. זאת ועוד, פרישת ה-SPD, שמנהיגיה הובילו קו תקיף נגד ישראל, עשויה להביא לבחירת שר חוץ ידידותי לישראל - יותר מאשר שר החוץ הקודם זיגמאר גבריאל, שהרבה לבקר את ישראל בהקשר לקיפאון בתהליך המדיני הישראלי-פלסטיני.